

Notitie “Welbevinden van ouderen in een veranderende samenleving” September 2015

In 2011 bracht het Ouderenberaad in het kader van haar werkzaamheden in het verlengde van het Nationaal Programma Ouderenzorg (NPO) haar visie naar buiten in een notitie genaamd: ‘Samenhang tussen Welzijn en Zorg voor (kwetsbare) ouderen’. In 2014 volgde de notitie ‘Wijkgericht werken, een advies’. In die notitie geeft het Ouderenberaad haar kijk weer op de consequenties van de toen op handen zijnde veranderingen in de financiering van de gezondheidszorg. Dit in verband met de grote transities, die vanaf januari 2015 plaats hebben gevonden.

In deze notitie kijkt het Ouderenberaad niet zozeer naar één groep ouderen - de groep kwetsbaren - maar naar de ouder wordende bevolking in haar totaliteit, nu en in de toekomst. Als leidraad hierbij het idee van kwaliteit van leven. Subjectief gezien is kwaliteit van leven afhankelijk van de oudere zelf en diens ambities en ook van de sociale en fysieke omgeving, waarin hij of zij, ook mensen met de beperkingen die ze hebben, prettig kunnen functioneren. Onderdeel van die omgeving is de gemeenschap – hoe klein ook -, waarin men leeft. De kwaliteit van leven wordt ook bepaald door meer objectieve zaken, zoals de woning waarin men woont, het vervoer waarover men kan beschikken, het inkomen, de mogelijkheden van (vrije)tijdsbesteding, de toegang tot de gezondheidszorg, e.d.

1. Ouderen van nu en in de toekomst

De oudere van nu en in de toekomst is als volgt te typeren: Hij of zij wil de regie over het eigen leven blijven behouden en zelfstandig blijven wonen en leven. Hij of zij onderkent dat lijf en geest veranderen naarmate de jaren toenemen zonder echter die zaken op te hoeven geven, die voor hem of haar het leven zinvol maken. Tot het zinvol maken van het leven hoort ook als vrijwilliger en/of mantelzorger een bijdrage leveren aan de samenleving. Daarbij maakt hij of zij gebruik van de tijdens diens leven opgebouwde kennis en ervaring. Een niet te verwaarlozen moment bij het ouder worden in onze samenleving is het afscheid nemen van betaalde arbeid: de pensionering. Over het algemeen ontstaan dan de nodige mogelijkheden zich op andere terreinen te gaan bewegen. Vrijtijdsbesteding, reizen, het doen van vrijwilligerswerk in welke vorm dan ook, het verrichten van mantelzorg. Afscheid nemen van betaalde arbeid heeft ook zijn keerzijde: het gevaar van een geringer inkomen, mogelijk verlies van status en invloed en uitsluiting uit het maatschappelijk leven.

Het veranderingsproces, dat samenhangt met het ouder worden, manifesteert zich individueel verschillend en niet strikt leeftijdsgebonden. De een ervaart eerder dan de ander de gevolgen van dit veranderingsproces. Bij de een is de impact ervan heviger dan bij de ander. Naarmate de leeftijd toeneemt, nemen over het algemeen ook de veranderingen en de impact ervan toe.

Het Ouderenberaad is van mening, dat altijd de kwaliteit van leven- subjectief en objectief - van iedere oudere uitgangspunt van handelen moet zijn. Bij het achteruitgaan van functies wordt niet uitgegaan van het zoeken naar compensaties op andere terreinen, maar het al dan niet in overleg met de omgeving zich leren aanpassen aan de veranderende situatie.

2. Een veranderende samenleving

De omgeving – de samenleving -, waarin ouderen van nu leven is ten opzichte van vorige generaties aan vele veranderingen onderhevig. Het aantal ouderen neemt zowel absoluut als relatief gezien toe. Ouderen maken een steeds groter deel uit van de bevolking en dat heeft gevolgen voor de samenleving, hoe deze is ingericht en hoe deze functioneert. De oudere en ook de samenleving zullen daar op moeten inspelen.

We noemen:

a. Netwerken:

In onze postmoderne samenleving nemen de sociale verbanden van weleer in de directe omgeving - gezin, familie, wijk, buurt – langzaam maar zeker af in betekenis en nemen andere verbanden, netwerken, in betekenis toe. Bovendien worden ze gevarieerder, vrienden, kennissen, en ook kinderen op afstand. Bij het afnemen van de mobiliteit van ouderen blijven de sociale verbanden in de directe omgeving – burens, buurt en wijk - van groot belang. Het in stand houden en waar nodig opbouwen van deze netwerken, in de directe omgeving en ook die in een wijder verband, zijn vanuit het oogpunt van persoonlijk welbevinden en vanuit de veranderingen, die onder andere optreden in de zorg, van groot belang op latere leeftijd.

Het Ouderenberaad ziet bij het opbouwen en in stand houden van de netwerken van ouderen een taak voor de oudere zelf en de samenleving. Waar nodig dient de lokale overheid voor het opbouwen en in stand houden ervan de nodige faciliteiten te bieden.

b. Wonen:

De basis van het wonen wordt meer en meer individueel, zoveel mogelijk in zelfstandige woonruimte. Dat geldt eveneens voor vormen van samenleven in woongroepen, instellingen zoals het verpleeghuis e.d.. En ook voor de woonvormen, die de laatste tijd voortkomen uit burgerinitiatieven, zoals groepswonen e.d.

De verhuisgeneigdheid van ouderen neemt af. Veel ouderen kiezen ervoor te blijven wonen in hun woning – zowel huur- als koopwoningen -, die volgens de definities van ‘geschikte woning’ voor ouderen ongeschikt zouden zijn als ouderenhuisvesting. Dat heeft ongetwijfeld te maken met de rompslomp, die verhuizen met zich meebrengt, het verlies van het netwerk in de buurt en niet te vergeten de extra kosten, die meestal optreden bij het betrekken van een nieuwere woning.

Inspelen op deze trend vraagt van woningaanbieders – ic. woningbouwcorporaties - en gemeentes initiatieven en programma’s te ontwikkelen, die het zelfstandig wonen in de woning waarin men woont tot op hoge leeftijd mogelijk maken. Het maakt niet uit of het een huurhuis of eigen woning betreft. Terwijl het preventief verhuizen van ouderen in het algemeen afneemt, komt de vraag naar specifieke seniorenhuisvesting steeds meer van de groep ‘kwetsbare ouderen’, waarvan een deel voorheen naar het verzorgingshuis verhuisde. Overigens valt te verwachten, dat deze groep in de toekomst in omvang toeneemt.

Het Ouderenberaad is van mening, dat de wensen en behoeften van ouderen leidend dienen te zijn inzake het wonen van ouderen, niet het beschikbaar zijn van woningen.

c. Gezondheidszorg:

Met het klimmen van de jaren neemt vaak de behoefte aan ondersteuning, zorg, toe. Om zo lang mogelijk zelfstandig te kunnen blijven leven en wonen – zeker voor de meest kwetsbare groep ouderen - is wonen in een omgeving met voldoende faciliteiten op het gebied van welzijn, ondersteuning, zorg, winkels e.d. een voorwaarde. De recente wijzigingen in de financiering van de zorg zijn ingrijpend en maken het noodzakelijk de consequenties ervan opnieuw te bekijken.

De woonzorgzone

Nu steeds meer verzorgingshuizen sluiten of een verpleeghuisfunctie krijgen, is een nadere uitwerking en toepassing van het concept woonzorgzone gewenst als een na te streven alternatief ervan. Bovendien kan het tegemoetkomen aan de wensen en behoeften van de groep kwetsbare ouderen. Een woonzorgzone is een afgebakend gebied in een wijk of dorp, waarin op bereikbare afstand in voldoende mate winkels voor de dagelijkse levensbehoeften aanwezig zijn en het openbaar vervoer geregeld is. Bovendien is de eerste lijn gezondheidszorg snel bereikbaar en zijn er mogelijkheden voor ontmoeting en vormen van dagopvang. –De woonzorgzone moet de nodige garanties kunnen bieden wat betreft de kwaliteit van wonen – ‘geschikte’/levensbestendige ouderenzoningen –, het beroep kunnen doen op geplande en ongeplande zorg en dienstverlening, het leggen en onderhouden van sociale contacten, de veiligheid en mobiliteit.

Het Ouderenberaad pleit voor het invoeren van woonzorgzones in wijken en dorpen in alle gemeentes in Zuid-Holland Noord.

Informele zorg en dienstverlening

Wanneer een beroep gedaan moet worden op ondersteuning en zorg door derden wordt er na de invoering van de Wmo 2015 van uitgegaan, dat de ondersteuningsmogelijkheden van het netwerk/netwerken van de hulpvrager eerst in kaart gebracht worden en in overleg met de betrokkenen (cliënt/patiënt en mantelzorger(s)) op gepaste wijze waar mogelijk ingeschakeld worden.

Hoe gering van omvang ook, bijna iedereen heeft een sociaal netwerk om zich heen. Een netwerk, dat bestaat uit mensen uit de familie, de buurt/de wijk, kennissen, vrienden, leden van een zelfde kerkgenootschap, leden van eenzelfde club of vereniging. Een niet gering aantal mensen kan bovendien gelijktijdig een beroep doen op meer dan één netwerk.

Ofschoon ze niet direct te rangschikken zijn als behorend tot een netwerk van een hulpvrager wordt een niet gering deel van de hulp- en dienstverlening aan ouderen door vrijwilligers verleend, soms aangehaakt aan een professionele organisatie, soms als een zelfstandige organisatie.

Hoewel het aantal mantelzorgers en vrijwilligers in onze samenleving respectabel is en de taken, die zij uitvoeren niet gering, kan het in meerdere mate een beroep (moeten) doen op mantelzorg en vrijwilligerswerk problemen opleveren. Zij moeten niet alleen klaar staan voor ouderen, maar ook voor andere groepen in onze samenleving, die een beroep op hen doen. Dat, terwijl door allerlei overheidsmaatregelen zoals het later met pensioen gaan, bezuinigen in de kinderopvang e.d. de beschikbaarheid van vrijwilligers en mantelzorgers dreigt af te nemen.

Een tot heden onderbelichte mogelijkheid ouderen op buurtniveau te ondersteunen is het formeren van ‘buurtnetwerken’ van fitte ouderen, die meer hulpbehoevende ouderen bijstaan en ondersteunen. Overall in den lande ontstaan nieuwe vormen van hulp- en dienstverlening aan ouderen, in de vorm van betaalde bezoeken, (zorg)coöperaties e.d. Het is nog niet duidelijk of deze initiatieven levensvatbaar zijn en voortgezet worden. Hoewel toe te juichen,

mag niet verwacht worden dat deze initiatieven op korte termijn de effecten van de bezuinigingen op de zorg zullen opvangen.

Het Ouderenberaad is een warm voorstander van het verder ontwikkelen van vormen van informele zorg en dienstverlening voor ouderen met inschakeling van ouderen zelf.

Professionele zorg en dienstverlening

Vanuit het perspectief van de hulpvragende oudere is het van belang, dat welzijns- en zorgactiviteiten in voldoende mate aanwezig zijn en afgestemd zijn op diens behoeften. Wanneer er een ondersteuningsbehoefte aanwezig is, die ten dele of in zijn geheel niet verleend kan worden vanuit diens netwerk of vrijwilligerswerk. Deze zorg- en dienstverleningsactiviteiten worden aangeboden door professionals en professionele instellingen op dit gebied, waaronder woningbouwcorporaties. Het betreft zowel intra- als extramurale voorzieningen, eerste- en tweedelijns, algemeen of specifiek gericht op ouderen. De activiteiten beslaan de range van het verlenen van eenvoudige handreikingen, de zorg van de huisarts en praktijkondersteuner, thuiszorg, wijkverpleging, dagopvang etc. tot opname in een intramurale voorziening – somatisch en psychogeriatrisch - voor verpleeghuiszorg. Vanuit het oogpunt van de oudere zorgvrager en diens omgeving zou het wenselijk zijn dat deze range van mogelijkheden, ook kleinschalig, aanwezig is dicht bij huis, in de wijk, dorp of gemeente, waar hij of zij woont.

Het Ouderenberaad is van mening, dat het totale scala van professionele zorg- en dienstverlening zoveel mogelijk bereikbaar en toegankelijk dient te zijn in wijken en dorpen in de regio Zuid-Holland Noord.

Afstemming professionele en niet-professionele zorg en dienstverlening

Niet zelden hebben ouderen, die professionele hulp nodig hebben, gelijktijdig behoefte aan ondersteuning vanuit meer dan één van dit soort instellingen, aangevuld met de zorg en dienstverlening uit diens eigen netwerk, kinderen, familie, vrienden, buurt. In dergelijke situaties zal meer samengewerkt moeten worden tussen instellingen – zorg-, welzijnsinstellingen en woningbouwcorporaties - onderling en op voet van gelijkheid met mantelzorgers en vrijwilligers. De behoeften en wensen van de betrokkenen dienen immers als uitgangspunt genomen te worden, en daarom zal er meer gezamenlijk gekeken moeten worden wat nodig is. Daarvoor zou een gezamenlijk aanpak ontwikkeld moeten worden, ongeacht de verschillende marktposities. Soms moeten hulpverleners – professionals of mantelzorgers - aangewezen worden, die als coördinator optreden voor de cliënt en het aanspreekpunt zijn van alle bij de zorg- en dienstverlening betrokkenen.

Het Ouderenberaad is van mening, dat professionele zorgverleners in het belang van de cliënt op basis van gelijkwaardigheid dienen samen te werken met collega's (ook van andere instellingen), vrijwilligers en mantelzorgers.

d. Welzijn

In de mêlee van bezuinigingen en vernieuwingen, dreigen de traditionele kernfuncties van welzijnswerk – zoals sociaal-cultureel werk, buurtwerk, opbouwwerk, welzijn ouderen - het onderspit te moeten delven. Deze voorzieningen staan vaak dicht bij de mensen in een buurt of wijk en schakelen van oudsher wijkbewoners/deelnemers aan hun activiteiten in bij de uitvoering ervan. Daarnaast bieden zij door het runnen van club- en buurthuizen (zeker voor ouderen) belangrijke (kleinschalige) mogelijkheden voor ontmoeting en dagbesteding in de buurt. Door de grote nadruk op het financieel rondkrijgen van de zorg momenteel worden ze gemakkelijk wegbezuinigd of er 'even bijgedaan' door zorginstellingen.

Het Ouderenberaad is van mening, dat de kernfuncties van welzijnswerk een niet te onderschatten bijdrage kunnen leveren aan het welbevinden van ouderen. Een overhaast en ondoordacht wegbezuinigen tast de kwaliteit van leven van veel ouderen aan.

e. Mobiliteit

De noodzaak van mobiliteit is in onze moderne samenleving niet meer weg te denken. Dat vindt zijn oorzaak onder andere in de veranderingen in de familiestructuur, de samenstelling van de bevolking in wijken en buurten en het aanbod van voorzieningen. Wie niet mobiel is in onze moderne samenleving dreigt buiten de boot te vallen. Een prominente plaats in de mobiliteitsmogelijkheden neemt de (privé) auto in naast andere vervoersmiddelen als de fiets, bus en trein. Eén van de bovengenoemde gevolgen van het ouder worden - dat lijf en geest veranderen naarmate de jaren toenemen - is, dat de mobiliteit afneemt, ook binnen de ruimte van de eigen wijk en/of buurt.

Het Ouderenberaad pleit ervoor, dat bij de (her-)inrichting van de stad en dorpen rekening gehouden wordt met de mobiliteitsmogelijkheden en -onmogelijkheden van ouderen. Een betrouwbaar en betaalbaar systeem van openbaar vervoer, eventueel aangevuld met vraagafhankelijk (vrijwilligers)vervoer, is onontbeerlijk om ouderen in staat te stellen mobiel te zijn.

3. De digitale samenleving

Misschien is de meest in het oog lopende verandering in onze samenleving van de laatste decennia de digitalisering. De informatie- en communicatietechnologie (ICT) beïnvloedt alle sectoren van het leven. Veel ouderen van nu en de nabije toekomst hebben pas ‘tijdens de rit’ kennis gemaakt met de mogelijkheden van ICT en moeite zich de nodige vaardigheden op dat gebied eigen te maken. Een deel van hen is niet meer in staat zich deze techniek eigen te maken. Het gebruik van ICT biedt veel kansen, ook voor de ouderen. Communicatiemogelijkheden worden vergroot, het kan als hulpmiddel dienen bij het verlenen van zorg, e.d.

Het Ouderenberaad is van mening, dat ouderen gestimuleerd moeten worden om cursussen op dit terrein te volgen en in staat gesteld moeten worden zich de nodige ict-vaardigheden eigen te kunnen maken. Bij het toepassen van ict-mogelijkheden vraagt het Ouderenberaad rekening te houden met het feit, dat een deel van de ouderen zich niet of nauwelijks op dat gebied kunnen handhaven.

4. Diversiteit

De groep ouderen in onze samenleving is geen eenvormige (grijze) massa. De groep bestaat uit individuen met ieder een eigen achtergrond en levensgeschiedenis, met ieder zijn eigen mogelijkheden en beperkingen. De laatste decennia is een aspect aan deze diversiteit toegevoegd: ouderen- migranten - afkomstig uit andere culturen. Ouderen met een Aziatische, Caribische, Islamitische en Afrikaanse achtergrond. Niet alleen heeft hun wieg elders gestaan, maar zij zijn ook opgegroeid met andere familiewaarden en maatschappelijke verbanden. Voor hen geldt misschien nog meer dan voor autochtone oudere Nederlanders, dat de samenleving verandert en in beweging is. Immers ook in hun eigen afkomstgroepen treden de nodige veranderingen op.

Het Ouderenberaad is van mening, dat iedereen die op de een of andere manier met ouderen te maken heeft, rekening houdt met deze diversiteit.

5. Inkomen

Tenslotte, ofschoon ouderen nog steeds over een eigenstandig inkomen kunnen beschikken, geldt ook hier, dat voor grote groepen ouderen het geen ‘vetpot’ is. Als voorbeeld kunnen genoemd worden oudere alleenstaande (verweduwd) vrouwen, die niet over een pensioen beschikken. Oudere migranten, die geen of nauwelijks pensioen opgebouwd hebben. Door het verhogen van de eigen bijdrage bij het afnemen van zorg en andere diensten, daalt het besteedbaar inkomen vaak meer dan gedacht wordt. Daarbij kan het voorkomen, dat sommige groepen ouderen afzien van het gebruik van noodzakelijke zorg en hulpverlening. Waar de komende jaren de werkende bevolking kan profiteren van belastingverlaging, lijkt dit voor de meeste ouderen niet weggelegd.

Het Ouderenberaad is van mening, dat er bij het vaststellen van alle mogelijke eigen bijdrages met de groep ouderen met de laagste inkomens rekening gehouden moet worden.